

**TED ANKARA KOLEJİ VAKFI
ÖZEL LİSESİ**

**ULUSLARARASI BAKALORYA PROGRAMI
A1 TÜRKÇE DERSİ
UZUN TEZİ**

“ HAYATA BİR YERİNDEN TUTUNAMAMAK ”

Rehber Öğretmen : Zühal Baloğlu
Öğrencinin Adı: Mehmet Önder
Soyadı: Metin
Numarası: D1129066
Sözcük Sayısı : 3664

Araştırma Konusu: Oğuz Atay’ın “Tutunamayanlar” adlı yapıtında odak figürleri iç çatışma yaşamaya götüren sebepler ve sonuçların incelenmesi

ÖZ

Uluslararası Bakalorya programı A1Türkçe dersi uzun tez çalışması kapsamında Oğuz Atay'ın "Tutunamayanlar" adlı romanı üzerinde ayrıntılı inceleme yapılmıştır. Odak figürler üzerinden Türk aydınının yaşadığı iç çatışmalara, bunlara kaynaklık eden sebeplere ve sonuçlarına değinilmiştir. Ne sadece toplumsal sorunlar odaklı ne de sadece birey odaklı olan bu roman, toplumsal sorunların etkilediği bireylerin bilinçaltılarının romanı olarak alınabilir. Yapıtın değerlendirilmesinde de bu düşünceyle odak figürlerin toplumsal sorunlardan etkilenişleri üzerinde duruldu.

Çalışmanın giriş bölümünde yapıta genel bir bakış yapılmıştır. Bir dönem romanı olan "Tutunamayanlar"ın yazıldığı dönemin özellikleri ve bireye yansımalarına ikinci bölümde değinilmiştir. Bu dönemin farklı nitelikteki aydınlarının karşılaştırılması ile odak figürlerin hangi niteliktekilere sahip olduğu ve nasıl bir yaşam tarzını benimsedikleri sonraki üç bölümde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Altıncı ve yedinci bölümlerde odak figürlerin "Tutunamamak" paydasında birleşmelerinden ve böyle olmakla beraber yaşadıkları iç çatışmalar özetlenmiştir. Sonuç bölümünde ise odak figürlerin bireysel ve toplumsal nedenlerden dolayı yaşadıkları iç çatışmalar nedeniyle genel olarak değerlendirilmiştir.

Sözcük Sayısı: 148

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	4
2. ROMANDA YANSITILAN DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ VE BİREYE YANSIMALARI.....	4
3. GERÇEK AYDIN OLMAK.....	5
4. TURGUT'UN TUTUNAMAMASI.....	6
5. SELİM'İN TUTUNAMAMASI.....	8
6. TUTUNAMAMAK VE BUNUN BEDELİ.....	13
7. TUTUNAMAMAK ORTAK PAYDASINDA BULUŞMAK.....	14
8. SONUÇ.....	15
9. KAYNAKÇA.....	17

1. GİRİŞ

Tutunamayanlar, aydın sınıfının işlendiği bir yapıttır. Yapıtta bu kesimin derinlemesine analizi yapılmış, bu kesim içinde yer alan bireylerin sorunları masaya yatırılmıştır. Yapıtta odak figürlerin beklentisizlikleri, tutunmaya çalıştıkları hayattaki (iş, aile, çevre, siyasi düzenin işleyişi) hoşnutsuzluklar ve bunun sonucunda kendilerine duydukları yabancılaşma, dışlanmışlık, başarısızlık gibi ruh hallerinin yarattığı bunalımları anlatılır. Bu bunalımların oluşturduğu çatışmalarla birlikte yaşanan bu durumun bireye etkileri de yapıtta işlenir.

Romanda arkadaşı Selim Işık'ın intiharını gazeteden öğrenen Turgut Özben, bu intiharın sebebini öğrenmeye çalışır. Bu süreçte arkadaşını daha yakından tanıma fırsatı bulur, Selim'in arkadaşlarıyla tanışır, onun yazdıklarını yorumlar ve onun üzerinde yoğunlaşır. Arkadaşının aydın kimliğiyle kendisinininkinin arasındaki farkları, onun düşünce tarzına uymayan kendi davranışlarını tespit ederek bütün bunları terk etmeyi seçer. Bu sırada kendi kimliğini bulma yolculuğuna da başlar farkında olmadan ve bu kimlik Seliminkine yaklaşır. İstemsizce sürdürdüğü burjuva hayatı Selim'i tanımasıyla anlamını yitirir ve onun iç çatışma yaşamasına götüren sebeplerin Selim'i tanımadan önceki hayatından kalma alışkanlıklardan kaynaklandığını anlar.

2. ROMANDA YANSITILAN DÖNEMİN ÖZELLİKLERİ VE BİREYE YANSIMALARI

Her yapıt dönemsel gerçeklikleriyle birlikte değerlendirilir. Bireyin içinde yaşadığı dönemle ruh hali arasında doğrudan bir ilişki vardır. Bu ilişki dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal yapısıyla şekillenir.

Savaştan çıkmış bir ülke olan Türkiye'yi otuzlu yıllardan sonra büyük değişimler ve dönüşümler beklemektedir. Başta rejimi olmak üzere siyasi, hukuki ve toplumsal alanda bir sürü inkılaplar gerçekleştirilerek, çağdaşlaşma alanında büyük adımlar atılmıştır. Ancak yaşanan çağa ayak uydurma, bunu sağlayan düşüncelere, kurumlara ve kuruluşlara ulaşmada her bakımdan Batıdan esinlenilmesi, bazı kesimlerin Batıdan üstün yoktur anlayışını benimsemelerine yol açmıştır. İnsanları bilgilendirmek, doğru yolu göstermek ve aydınlatmak görevini üstlenen bu kişiler ise kültürler arası geçişi sağlam kuramamışlar ve giderek toplumdan kopuk bir yaşam sergilemeye başlamışlardır.

Yapıtın geçtiği dönem gerçekliğiyle bu kuşağın aydınları arasında derin bir etkileşim vardır. Gerçek aydınların, toplumsal sorunlara çözüm aramakta olduğu; diğer taraftan sözde aydınların olayların iç yüzlerinin anlamak yerine, konforlarını devam ettirme eğiliminde oldukları görülür.

Yapıtta olayların geçtiği dönemde, Batı'yı örnek alma olarak başlayan tutumun önce hayranlığa ardından taklide dönüştüğü görülür. “*Önce, neden Batı kültürünü alıp soysuzlaştırdığımızı sanıyoruz? Garplılaştırma hareketleri, bir kültürün kötü bir biçimde kopya edilmesi mi demektir?*” (Atay, 147)

Bu etkilerin sözde aydınlarla yansımaları, odak figürlerden Turgut'un anlatıldığı bölümlerde sunulur. Kimlik bunalımları artan sözde aydının yaşadığı iç çatışmalarının da arttığı görülür. İlim ve fikirlerinde hep Batı'yı övme, kendi milli değerlerimizi küçümseme anlayışı bu kesimde hakim olan bir davranış biçimine dönüşür. Kendi değerlerini unutan, yabancılaşan bir kuşak hızla varlığını hissettirir.

“*Cahil millet! Ne yapacağı belli olmaz ki, Almanya'da değilsin ki. Ne güzel yollar yapmış adamlar. Yol kenarlarında park yerleri; tuvaletler de koymuşlar. Sen şeyini yaparken Bizet'nin Carmen operası çalıyor. Bizde boyuna toz yutarsın.*” (Atay, 339)

Bu toplumsal yapıda, gerçek aydın ise ülkesini bu durumdan kurtarmaya çalışmanın görevi olduğunu düşünürken ne kadar yalnız olduğunu fark ettiği ve kendini hiç gibi gördüğü için iç çatışmalara sürüklenir. Böyle bir durumla iç içe olan bu kesimin içinde yer alan odak figür Selim de kendine “tutunamayan” adını takmıştır. “*Türkiye'miz bu kadar acıklı durumda diyorum kim bunlara yardım edecek diye kendi kendime soruyorum.*” (Atay, 491)

3. GERÇEK AYDIN OLMAK

Odak figürlerden biri olan Turgut, roman başlarında burjuva hayatının sefasını süren biri olarak karşımıza çıkar. Onunla sürekli bir çatışma halinde olan Selim düşünceleriyle gerçek bir aydını yansıtırken, Turgut ise aydın(-mış) gibi davranan kişileri yansıttığı görülür.

Turgut'un düşüncelerinin yansıdığı bir uzam olarak kabul edebilecek evinin döşemesinde, gösteriş hakimdir. Geleneksel yaşam biçimini yansıtan hiçbir eşya olmamasına özen gösterilmiş bir şekilde döşenen evin betimlemesindeki bazı ayrıntıların, toplumsal yapıdaki çelişkileri ve ikiyüzlülükleri yansıttığı söylenebilir. Rutubetlenmiş duvarın iyi bir tabakayla örtülüşüyle aydın “gibi” davranmaya çalışan; bunu özde değil sözde gerçekleştiren kişilerin

nitelendirildiği düşünülebilir. Yapıtta karşıt özellikteki figürlerle, aydının bu kimlikle sorunların kökenine inerek çözüm üretmesi gerektiği vurgulanır. İyi bir kılıfla sorunu yok saymanın çözüme faydasının olmadığı yansıtılır.

“Her yapıda, alttaki bir tabakada yapılan küçük bir hatayı bile, onun üstüne koyacağınız daha iyi tabakalarla örtemezsiniz. Duvarda rutubet var, o halde, tecritte bir hata, sıvada bir kalınlık farkı...” (Atay, 45)

Turgut’un Selim’e özenerek kütüphanesini kitaplarla doldurması ama hiç kitap okumaması, kendini herkesle, hatta karısıyla araba kullanma konusunda bile yarış içinde görmesi, üniversitedeki kızlara okudukları kitapları sorarak, onların susuşuyla mutlu olması özde değil, sözde aydın kimliğini ve sadece gösterişle ilgilendiğini gösterir.

Kitaplardan ezberlediği cümleleri ardı ardına sıralayan, yalın ve duru bir dil kullanmayan ve ifade etmek istediğini gereksiz laf kalabalıkları içinde boğduğunun ayırında olmayan Turgut’u anlamak, Selim için zaman zaman hiç kolay olmaz.

Turgut’un sayfalar dolusu anlamsız cümlelerine karşılık, Selim her zaman açık ve anlaşılır olmaya özen gösterir. O; doğru iletişim kurmak, anlattıklarını karşı tarafa ulaştırmak için doğrudan anlatımın gerekliliğine inanır. Bu düşünceyle, çevresi tarafından kolay anlaşılır olmanın bir aydın için önemini dile getirir çünkü ona göre aydın, aydınlatma görevini aynı dili konuştuğu insanlarla daha kolay başaracaktır.

“Evet, diyorum ki meselelerimizi çözmek için edebi değil teknik bir üslup seçersek, kendimize verdiğimiz serbestliği iyi kullanmış oluruz ve demokrasi gibi bunu da kendimize benzetmeyiz... Duygularını ifade edebilmek için bakkal bakkal gibi, bahçıvan bahçıvan gibi düşünebilseler; kendilerine yakışacak bir ifade coşkunluğuna kavuşacak zamanı bulabilselerdi; bütün şehir gereksiz edebiyattan temizlenmiş olurdu.” (Atay, 66).

4. TURGUT’UN TUTUNAMAMASI

Turgut, arkadaşı Selim’in ölümünden önce, *“parasıyla orantılı küçük burjuva nimetleri”* (Atay, 26) içinde bir yaşam süren, evli, bir kız çocuğu babası, Ankara’da bir devlet dairesinde çalışan bir memurdur. Odak figür, Selim’in ölümünü duyunca sarsılır ve boşluğa düşer. Yaşadığı bu duygusal durum, onu iç hesaplamalara sürükler. Yaşadığı boş ve anlamsız yaşamı

görmenin sancılarını çeker. *Bat dünya bat! (Atay, 297) Selim Işık. Kaybolan hayaller. Ben nerdeyim, ne yapıyorum?’’ (Atay, 340)*

Eskiden eşyalarına çok önem veren Turgut için artık onlar öfke kaynağıdır. Odak figür, etrafındaki nesnelere kendisini boğduğunu düşünüp bunalır. *“Küçük burjuva nimetleri onu, nefes alamaz bir duruma getirmişti (Atay, 26) Nefes alamayacak kadar bunaltıcı olan sorgulamaları onu bir yere tutunmak, bu durumdan kurtulmak için bir şeyler yapmak düşüncesine götürür. Odak figür, bu düşüncelerle ve açmazlarla, Selim’in hayatını araştırma isteği duyar. Onun doğduğu topraklara gitmek ister. Böylelikle, onu tanıyanları sorguya çekerek ölümün ve yaşamın anlamını bulmak amacındadır.*

Onun bu gitme isteğinin nedenlerinden biri de büyük şehirlerden bunalmış olmasıdır. Kirlenmiş şehirlerden, Anadolu’ya geçiş yapmak isteği, arınmak amacına bağlanabilir. Büyük şehirlerin bunalımı onun yalnızlığını körükler. Orada bütün bu kirlenmişliklerden arınabileceğine inanmak ister. *“Anadolu’ya gidiyorum Olric. Selim’in doğduğu topraklara gidiyoruz. Kirli ve güzel şehrimizden ayrılıyoruz.’’ (Atay, 566-568)*

Turgut, Selim’in arkadaşlarını tanıyarak onu yeni baştan tanıyacağını düşünür. *“Herkes bir yerinden tutup canlandıracaktır onu. Mesele onun ölmesi değil, yaşamasıdır benim için.’’(Atay, 356)*Turgut’un artık hayallerle beslenen bir arkadaşlığı vardır. Ailesi ve işi, Selim’i tanıma isteğinden vazgeçiremez onu. Onun için artık yaşam, *“bir ruhla yaşamak’’ (Atay, 339)* gibidir.

Turgut, yaşamı ve ölümü sorgulayış sürecinde değişmeye başlar. Bürokrasiye isyan eder, çalışmak istemez. Giderek içki, kadın ve kumar düşkünü olur. Bütün bu değişim, onun yaşadığı bunalımın sorgulamasıyla oluşan boşluğunun yarattığı üzüntüyü unutma isteğine bağlanabilir. Bu isteği karşılayamaması içindeki uçurumu besler. Battıkça boğulur, boğuldukça üzülür, üzüldükçe batar. Bir kısır döngüye dönüşür yaşadıkları. *“Kadehini kaldırdı: İçelim. Her şey vız gelsin bize bu dünyada. Ne günlük sıkıntılar, ne arkadaşların ölümü, ne de aşk üzüntüleri kılımızı bile kıpırdatmasın.’’(Atay, 252)*

Kendi içinde yaşadığı çatışmalar, arkadaşının ölümüyle sorguladığı yaşam, odak figürü karmaşık duygu ve davranışlara sürükler. Söyledikleri bir kaçışı yansıtır niteliktedir. *“İçki de çok içilmeli, sigara da. Havasız da kalınmalı, dumandan boğulmalı insan. Ahlaksızlık da artmalı, hem de aşağılık bir ahlaksızlık.’’ (Atay,271)*

Turgut, bütün bu sancılı süreçten sonra değişme isteğini kabullenir. Bu istek bir süre sonra yaşadığı hayatı sorguladıktan sonra yüzleştiklerinden hoşnut olmayan bireyin özlemine dönüşür. Bu durumun Turgut'ta Selim gibi olma isteğinin oluşmasına neden olduğunu söyleyebiliriz. *“Hayatında ilk defa başka bir insan olma özlemini duydu. Hiç bilmediği bir içkinin susuzluğu gibi bir duygu. (Atay, 319)*

Odak figür Turgut, Selim öldükten sonra hayatının sıradanlığını, hayatının sıkıcı alışkanlıklar üzerinde kurulduğunu, farklı zevklerden mahrum kaldığını, eşyalarına verdiği önemin gereksizliliğini fark eder. Bütün bunlar onun iç çatışma yaşamaya götüren sebeplerdir. Turgut'u bu çatışmaya yönlendiren kişinin Selim oluşu aslında ölüm kavramıyla da ilişkilendirebileceğimiz bir durumu düşündürür. Kendi miladı gibi kabul ettiğini söyleyebileceğimiz bu ölümden Turgut, tüm yaşamını yeniden ve yeniden gözden geçirir. Bu fark edişin sonucunda Selim Işık'ın izinden yürüyen biri haline gelir. *“İçimde bir Selim ölürken kalan bütün gücüyle yeni bir Selim yaratılıyor.” (Atay, 392)*

5. SELİM'İN TUTUNAMAMASI

Selim, Turgut'u derinden etkileyen biridir. O, yaşadıkları, hayalleri, düş kırıklıkları, ruhsal bunalımları, aşkları, arkadaşları, iş yaşamıyla her anlamda bir sorgulayış içerisinde ölmeden önce ve Selim'in bu sorgulayışları, Turgut'un sorgulayışlarına temel oluşturur.

Selim'in yaşadığı bu derin hesaplaşmaların nedenlerini geçmişiyile de ilişkilendirdiği görülür. Çocukluk ve gençlik çağlarıyla ilgili geriye dönüşleri ve çıkarımları geçmişle hesaplaşmasındaki yoğunluğu düşündürür. Bir suçlu aramaya çalıştığı görülür ve bunu çoğu zaman da başarır. *“Beni kötü yetiştirdiler. Annem de babam da bana gerekli eğitimi vermediler. Yaşamak için demek istiyorum. Bana yaşamasını öğretmediler. (Atay, 611)*

Yaşadığı geri dönüşler, odak figürün yaşadığı ilk çatışmanın ailesiyle olduğunu gösterir. Bu çatışmada Selim, özeleştiriyi yapmaktan çok suçlayıcıdır. Bu durum yaşadıklarından dolayı, onu dünyaya getirdiği için annesini suçlayacak kadar çocukça bir sorgulamaya dönüşür. Kolaya kaçır çoğu zaman. Kendi seçimlerinin yanlış olduğunu kabullenmek yerine kalıtımı suçlar. Başka seçeneği yokmuş gibi düşünür. Kendini bir kurbanmış gibi görürken, hep etrafında bir suçlu arayışı içindedir. *“Anneme arada bir çatarım: kalıtım nedeniyle. Mendel yasalarıyla hırpalarım onu. (Atay, 645)*

Selim, okulda otoriter bir öğretmenin aktardığı ezbere dayalı bir eğitim sisteminden geçmiş ve bunun acısını tüm eğitim yaşamında çekmiştir. Okuluna 'tutunamamış'tır. Bu nedenle

zihnindeki okul imgesi ona hep itici gelmiştir. Onun, diğer çocuklar gibi davranmayışı, ailede anormal olarak görülmesine yol açmış ve ondaki farklılık sadece okuldan değil, ailesinden de dışlanmasına neden olmuştur. Bu nedenle odak figürün tutunamamışlığının çocukluğundan başladığı düşünülebilir. Kalabalıklar içinde kendini yabancı hissedişinin çocukluğundan başlayarak çoğaldığı görülür. *“Onlara göre durmadan kitap okuduğum ve misafirlerin yanına çıkmadığım ve gereken yerde gereken kelimeyi bulamadığım için anormaldim. (Atay, 610)*

Çocukluğunda ve gençliğinde odak figürün çevresinde, kendi kültür birikimine sahip yaşlıları yok denecek kadar azdır. Farklı kaynaklardan, farklı kültürlere ve farklı yazarların görüşlerine kadar birçok konuda bilgi sahibidir küçük yaşta. Sanattan aldığı zevk çevresindeki herkesten fazladır. Babasının dayatmasıyla mühendis olan Selim, gerçekten istediği meslek olan ressamlığı yapamamıştır. Meslek seçiminden özgür bırakılmayışı, mühendisliği yaşamının hiçbir döneminde severek yapmayışına bağlanabilir.

Şiir ve roman okumayı zaman kaybı olarak gören bir ailenin çocuğu oluşu da odak figürün kendini yalnız hissetme nedenlerinden olarak görülebilir çünkü resim, müzik ve edebiyat Selim için yaşamın vazgeçilmezleridir. Bu vazgeçilmezleri ailesiyle arasına uzaklık sokarken onu seçim yapmak durumunda da bırakır.

Selim'in çocukluğunda yaşadığı olaylar iç dünyasında yaşadığı çevreye yabancılaşıma nedenlerine ışık tutar niteliktedir. O, çevreye uyum sağlayamayan bir çocuktur. Bu nedenlerden dolayı Selim'in yalnızlaşması ve dışlanmışlık yaşaması doğaldır. Odak figür, kendini 'bir maçta sıkıştırılmaya ve uzaklaştırılmaya çalışan bir top' gibi hissetmektedir. *“Selim Işık 1936'da N. Kasabasında dünyaya geldi ve şimdi sıkıştırıyorlar topu uzaklaştırmaya çalışıyorlar.”(Atay,498)*

Klinik psikolog Dr. Ahmet Türker'in ana babanın çocuğun kişilik gelişimine etkisi adlı makalesinde belirttiği gibi, yaşam sürecinde çocukluğun kişiliğe olan etkisi azımsanmayacak kadar büyüktür. Bu dönemlerde başarısız olunması gelecekteki yıllarda daha sorunlu bir sürecin de habercisi olarak düşünülebilir.

Selim çocukluğu üzerine düşünürken kendini çoğu zaman korkak ve beceriksiz olarak görür. Korkularının hayatını yönlendirdiğini, bu yüzden istediklerinin pek çoğunu gerçekleştiremediğini düşünür. Özgür olmak ve davranmak yürekliliğini göstermediği için kendine öfkelenir. *“Kötü bir resim asarım korkusuyla hiç resim asmadım, kötü yaşarım korkusuyla hiç yaşamadım.” (Atay, 594)*

Aslında Selim, kendini topluma adamıştır. Sınıfsal fark yaratan, toplumdaki tüm bireylerin aynı ölçüde gelişmesini ve yaşamasını önleyen burjuva yaşam tarzına her açıdan karşı olmuştur. Küçük burjuvanın maddi değerlere verdiği öneme karşıdır en çok. Batının bizi soysuzlaştırdığını düşünür ve Garplılaşmayla bir kültürün kötü bir biçimde kopya edilmesinden üzüntü duyar. Her fırsatta millet olarak yozlaşma, kirlenme içinde olduğumuzu dile getirir. Bu durum onu sadece üzmez, aynı zamanda öfkelenir.

‘Minimini bir kuştum

Deli gibi olmuştum

Selim itiraz etti: yanlış oğlum Turgut, aslını okumalısın:

Mini mini bir kuştum

Dejenere olmuştum’’ (Atay, 259)

Odak figür sadece, yaşadığı toplumun sorunlarını dillendirmekle kalmaz, çözüm önerileri için de fikir yürütür. Bunu yaparken kendini sorunlardan soyutlamaz. Tam tersine bu sorunların oluşmasında kendi payını da sorgular. Kendi kendine bir şeyler yapmanın yollarını arar. Neler yapmalıyım diye düşünürken bile hatayı kendisinde arar. *‘Bana bugün ne yapmalı diye soracak olurlarsa, ancak, önce kendini düzeltmelisin, diyebilirim. Kendini çözemeyen kişi kendi dışında hiçbir sorunu çözemez. (Atay, 94)*

Selim, çözüm üretme konusunda birlikte yola çıkacağı insanların nasıl olması gerektiği de kendince planlar. Evlenmeyi, toplum için çalışma konusunda en büyük engel olarak görür, bu nedenle evliliğe karşıdır. Ona göre soyut düzenden koparır insanı evlilik; bu kurum, burjuva yaşamının simgesidir. Bu düşüncelerinde onun yalnızlığının payı olduğu da söylenebilir. Turgut’un evli oluşu ve daha konforlu bir hayat sürmek amacını öncelemesi onun bu yüzden maddiyatçı olduğuna inanması da odak figürün bu düşüncesini doğrulamaya götürür.

Selim’in namuslu insan tanımında konforu uğruna, topluma hiçbir katkısı olmayanlar yer almaz. Ona göre namuslu insan, kendiyle toplumu arasında uçurumu azaltmaya yönelik çalışmalarda bulunan insandır ve asla parasıyla ön plana çıkmamalıdır.

‘Ben sadece namuslu olmakla övünen kişiyi adamdan saymıyorum: toplumu iyiye güzele götürmek için kendi gibi namuslu insanlarla birlikte bir çaba harcamamışsa,

*çevresindeki uygunsuz gidişe başkaldırmamışsa, o kişi namussuzdur benim için.’’
(Atay, 97-98)*

Çocukluğundan beri kitap okuma alışkanlığı olan Selim’in yaşama bakışının farklılaşmasında kitapların büyük payı olduğu söylenebilir. Onun için bütün oyunlar, romanlar, hikayeler herkesin anladığından başka bir anlam taşır. Bütün hayatın, bütün insanlığın bu kitaplarda anlatıldığı ve bitirildiğini savunur; yeni bir şey yaşamayı, yeni bir kitap okumak olarak görür. Yani odak figür, kitaplarla ve onların yazarlarıyla yaşadığını ifade ederek aydın kimliğinin gelişiminde kitapların önemini vurgular her zaman. Hastalığında bile kitap okuma derdindedir. Hasta oluşundan çok, kitap okuyamama düşüncesinden korkmuştur. Selim, okuduğu kitaplarda kendini bulur. Kendini, Don Kişotla özdeşleştirilmesi, onun kitaplarda kendini buluşunun dışında yel değirmenleriyle savaştan Don Kişot’ un yaşama bakışına duyduğu hayranlığa bağlanabilir. *‘‘Bana kitap kurdu, boş hayaller kumkuması, hayatın cılız gölgesi gibi sıfatlar yakıştırılabilir. Şövalye romanları okuya okuya kendini şövalye sanan Don Kişot’a benzetebilirsiniz beni.’’ (Atay, 370)*

Selim’in belki en yakın dostu Dostoyevski’dir denilebilir. Odak figür, Dostoyevski’ye hayranlık duymaktadır. Selim’in de Raskolnikov’un bunalımlarına, iç çatışmalarına, sorgulamalarına, iç hesaplaşmalarına benzer duygular içinde oluşunu bu hayranlıkla özdeşleştirebiliriz. Selimle Raskolnikov olağanüstü insan kategorisine giren, sıra dışı kişiler olarak kendilerini görüşleriyle benzerlik taşır. İkisi de maddiyatçı bir düzende, bununla savaşarak, var olmaya çalışmaktadır. Raskolnikov herkesin rahatça yaşayabilmesi için dünyanın maddiyatçı tefecilerden kurtulması gerektiğini, bu tefecilerin insanları sömürdüklerini düşünür. Selim de benzer şekilde maddiyatçı insanlardan hoşlanmadığını, maddeye bağlı değer yargıların değişmesi gerektiğini savunur hep.

‘‘Selim ne yapabilirdi? İnsanlar doğru yoldan ayrılmıştı, Bir gün bütün değer yargıları değişecek ve yargılananlar yargıç, eziyet edenler de suçlu sandalyesine oturacaklardır...’’(Atay, 221-2-3)

Suç ve Ceza ezilmiş ve aşağılanmış hayatlar üstünde kurulmuş bir yapıttır. Selimin hayranlık duyduğu Dostoyevski gibi bu yapıt da tutunamayan insanlar üzerinde durur. Topluma bir yerden tutunamayan insanların yaşadığı çatışmalar, Raskolnikov gibi Selim’i de içine çeker. Odak figür, Suç ve Ceza’nın odak figürü gibi büyük bir yalnızlık, yabancılaşma ve çatışma içindedir.

Bu çatışmalara sahip Selim kendine ‘‘tutunamayan’’ lakabını takmıştır. Odak figürün yazdığı şarkılardan birinde geçen bir kelimedir bu. O, bu adı belki kendi kurmaca dünyasında oluşturduğu ‘‘tutunamayan hayvanı’’ ile bağdaştırmış olabilir. Şarkının bir bölümünde odak figür; kendi ismini, tek, amansız, cansız, olumsuz gibi esenliksiz sıfatlarla ve tutunamayanlar kelimesiyle bir arada toplar.

‘‘Selim Işık tek ve Türk. Ve duygulu, amansız.

Sabırsız ve olumsuz, yaşantısında cansız

Sanılırdı; gerçektir, hayır gerçek değildi.

Tutunamayanların tarihine eğildi.

Kelime ve yalnızlık hayatın tadı tuzu

Kucaklamak isterdi ölümü ve sonsuzu’’ (Atay, 114)

Selim Işık kendisini ve diğer tutunamayanları tanımlamakta zorluk çeker. O, Türk Tutunamayanlar Ansiklopedisini yazmıştır. Odak figür, somutlaştırmaya çalıştığı tutunamamak olgusunu Latince bir ismi de bulunan bir hayvanla özdeşleştirmiştir. Bu hayvanın beceriksizliğini, korkaklığını, bakar körlüğünü kendiyile özdeşleştirmeye çalıştığı görülür. Odak figüre göre insana benzemesi, toplumda birlikte yaşayamamaları gibi vasıfları bu hayvanların, Türk toplumundaki aydınlarla ortak yanlarını oluşturur.

‘‘Tutunamayan (disconnectus erectus): Beceriksiz ve korkak bir hayvandır. İnsan boyunda olanları bile vardır. İlk bakışta, dış görünüşüyle, insana benzer. Yalnız pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır. Dik arazide, yokuş yukarı hiç tırmanamaz. Yokuş aşağı kayarak iner. Gözleri çok büyük olmakla birlikte, görme duygusu zayıftır... Toplu olarak da yaşamayı bilmezler ve dış tehlikelere karşı birleştikleri görülmemiştir.’’ (Atay, 149) ‘‘Bütün huyları taklit esasına dayandığı için, başka hayvanların yemek yediğini görmezlerse, acıktıklarını anlamazlar...Filden sonra, din duygusu en kuvvetli hayvan olarak bilinir....Başları daima öne eğik gezdikleri için çeşitli engellere takılırlar ve her tarafları yara bere içinde kalır.’’ (Atay, 150-151)

Bu tarifte altı çizilmesi gereken önemli bir nokta şudur. Tutunamayanların gözlerinin büyük ama görme duyuları zayıf olan, bütün huyları taklitten öteye gidemeyen ve başları daima öne eğik gezen bir tür olmasıyla Turgut arasında çok büyük bir benzerlik vardır. Toplumdaki

kendi değerlerinin büyüklüğünü göremeyen, taklit etmeyi seven aydın kimlikleriyle başa çıkma konusunda kendini yetersiz gören Selim'in kendini bu hayvanla özdeşleştirmesinin temelinde bir özeleştirici de yatar. Bu nedenle Tutunamayanlar ansiklopedisi tutunamayan insan kimliğini anlamada başvurulabilecek bir kaynaktır. Tutunamayanların çıkmazları, tutuklukları, çelişkileri yani tutunmayan insan portresi bu tanımla yansıtılır. Tutunamayanların da bu yönleriyle Selim'e göre biraz kendi ama çoğunlukla toplumdaki diğer aydın kimliklerini yansıttığı söylenebilir.

Odak figür bu ansiklopedide kendine de yer ayırır ve kendini böylece tutunamayanlar içinde bir yere oturtur. Ait olduğu yer tutunamayanlar yanındır. Selim, tutunamayan olduğu için sık sık cezalandırır kendini. Bu cezalandırma çoğu zaman içine kapanma, çevreden uzaklaşma biçiminde olur. Fiziksel yoksunluklarla da kendini cezalandıran odak figür sonunda tutunamayan birinin yaşamaya hakkı olmadığını savunur.

“Son olarak odasına sığındı. Kapıyı kapattı. Sesleri duymaz, görüntüleri görmez oldu. Yemek yemez, içki içmez oldu. Dostundan kaçır, düşmanını bilmez oldu. Sığındığı son yerde de onu buldular. Yerini tespit ettiler. Bütün tanıklar dinlendi. Savunmalar alındı. Gereği düşünüldü. Hiçbir etki altında kalmadan karar verildi. Adam kapıyı açtı, içeri girdi ve tabancasını çıkararak ateş etti.” (Atay, 708)

6. TUTUNAMAMAK VE BUNUN BEDELİ

Selim, çıkar ilişkilerine dayalı düzen içinde tutunamaz. İletişimsiz, korkak, yalnız, zayıftır ve kendini bu özellikleriyle bir hayvansal boyutta görür yani “tutunamayan hayvanıyla” eş görür. Böyle bir düzende yaşayamayacağını, tutunamayacağını anlar ve içine kapanır. Tutunamayan kişi ruhsal olarak kendini yaşadığı topluma ait hissetmez. Yaşama tutunamaz. Bu yüzden okuyarak ve yazarak kendini ifade eder. Selim'de bütün bu tutunamayan birey özellikleri görülür.

Bu direnişte tutunamayanların destekçisi İsa Peygamber'dir. Selim İsa'yı da bir tutunamayan olarak görmektedir. İncil'de İsa'nın bir ışık olduğu yazılır. Romanda da Selim'in soyadı Işık'tır. İsa, Selim'in en büyük dayanağı, en yakın, sadık dostudur. Çocukluğunda ona mektup yazmış, onu ilahi kimliğinden çok arkadaş kimliğini kendine yakın hissetmiştir. Hatta onu somutlaştırmak için ona bir nüfus cüzdanı bile çıkarmıştır. Onun acı çekmişliğini, ezilmişliğini kendisinininkiyle bağdaştırdığını düşündüren bir yakınlıktır bu. *“Selim ışık*

yalnızlığını kelimelerle besledi. Kullandığı kelimeler de dönüp ezdi onu, soluksuz bıraktı. Güneşe çıktı. Güneş, gözünü acıttı bir süre sonra, perdelerini kapayıp kelimelerin karanlığına döndü.’’ (Atay, 152)

Selim’in yalnızlık duyması, kendini sehpanın üzerine örtü koymayan aydınlara yakın hissetmeyişi ve ailesiyle arasına koyduğu mesafeye bağlanabilir. Bütün insanların ellerini uzatarak işaret parmaklarıyla onu suçlamasına benzer bir durum yaşar. Bundan utanç duyarak kendini bir böceğe dönüşmüş Gregor Samsa’dan farksız hisseder.

7. TUTUNAMAMAK ORTAK PAYDASINDA BULUŞMAK

Yaşamdaki tutunamamak olgusunun romanda toplumdaki alışılmış düzen dışında yaşadıklarından yabancılaştıran, bunalan, acı çeken, gerçek hayattan kopan, hayal kırıklıklarıyla dolu, kendilerini boşlukta, kaybolmuş ve yalnız hisseden Turgut ile Selim üzerinden verildiği görülür.

Bir yanda yozlaşmış değerlerle çatışan, kendine başka çıkış yolları arayan, hayata tutunmakta başarısız olan Selim; öbür yanda Selim’den çok etkilenen ve ona kendince farklı anlamlar yükleyen Turgut’un yazgıları aynı şekilde sonlanır. İki odak figürün de bunalımlarının doruk noktası intihardır.

Turgut istemli bir seçim yapmıştır o da bir tutunamayan olmuştur. O da sonunda Tutunamayanlar ansiklopedisinde yer almayı hak etmiştir. Tutunamamak, biraz da Selim’e hayranlığı nedeniyle onun için bir erdeme dönüşmüştür. Turgut kendini Tutunamayanlar üniversitesi Selimoloji bölümü öğrencisi olarak hayal eder. *“Tutunamayanlar üniversitesinden mezun olmayı hayal ediyorum.” (Atay, 452)*

Turgut, Selim’in karşı çıktığı Türk aydınının önündeki burjuva hayatı engelinden sıyrılmak yolunda adım atar. O, evliliğin ve iş yaşamının değersizliğini anlayarak evinden ayrılıp bir gecekonduya geçmiştir rahatça yazabilmek için. Kendisiyle yazmak istedikleri arasında ev eşyalarını ve düzeni bir engel olarak görmeye başlar. Basit yaşayarak büyük şehirlerdeki kirlenmişliklerden kurtulacağını düşünür. Sadece yazmak ister. *“Böyle bir düzen içerisinde insan düşünebilir mi? (Atay, 557)*

Selim için yol gösterici İsa iken Turgut için yol gösterici Selimdir; Selim’in rol model aldığı kişi Dostoyevski iken Turgut’un rol model aldığı kişi yine Selim’dir. Bütün bu nedenler Selim’in Turgut’u olumlu mu olumsuz mu etkilediğini düşündürür. Romanda, Turgut’un

başta olmayan, Selim'i tanıyarak kazandığı içindeki şey özbenliği, Olric olarak somutlaştırılır. Yapıtın başlarında, o zamanlar Olric yoktu derken, roman ortalarından sonuna kadar konuştuğu Olric'in Turgut'un özbenliği olduğu görürüz. Soyadı Özben olan Turgut'un da Selimi tanıyarak bir özbenliği kazanmasının bu anlamda önem taşıdığı söylenebilir. Turgut evini, karısını, işini yani onun hayatını istila eden her şeyi terk edip Olric'le birlikte kendi düşlerinin peşinden gider. İsteddiği şey kendisi gibi birinin onu çözmesi, ona kimlik kazandırması ve onu tarihte aramasıdır.

8. SONUÇ

Türkiye, Cumhuriyetle birlikte Batı değerlerini içselleştirmeye başlar. Ama yüzyıllık Doğulu geçmişini bir çırpıda atmak kolay değildir. Yıldız Ecevit: “Tutunamayanlar Doğu-Batı çelişkisinin sarmalındaki Türk insanının kültürel bilinçaltının romanıdır. Oğuz Atay'ın karşıtlıklar skalasını, ruh akrabası bu iki yazara oranla daha da karmaşıklaştıran bir başka olgu, onun içinde yaşadığı kültürün bir ayağının Batı'da diğerinin ise Doğu'da duruyor olmasından kaynaklanır.” diye yazar.

Aydınlar okuyan, düşünen ve sorgulayan kişiler olmalıdır. Bu bağlamda romandaki odak figürlerden Turgut'un, kimlik bunalımları yaşayan, acı çeken ve sistem çarkları içinde yolunu arayan bir kimse oluşu aydın kimliğinin oturmayışına bağlanabilir.

Oysa Selim kültürlü, okumuş, görgülü, ileri düşünceli, münevver bir kimsedir. Hem ailesinden hem de çevresinden alamadığı destekler yüzünden tek başına bir hayat sürdürmeyi yeğlemiş, kişinin ve çürümüş toplumun değiştirmek istemedikleri öz varlıkları bilinçsizce koruma isteminin gizli baskılarını arama, kişiliğini ve toplumu ayna anda geliştirecek insanları keşfetme amacı taşımıştır.

Bu kitapta, büyük şehirde yaşayan, Batı kültürüyle yetişmiş küçük burjuva aydının dünyasının yansıtıldığı söylenebilir. Geçmişten getirdikleriyle oluşmuş kimliğini unutamamış, unutmuş gibi yapmış; yenisini anlayamamış yani iki medeniyet arasına sıkışmış, hangi medeniyetin mirasçısı olduğunu bilmeyen aydınların düzenle çatışmaları üzerine kurulan romanda döneme ayna tutulduğu söylenebilir.

Böyle bir dönemde yaşıyor olmalarının Selim'in yalnızlaşmasında, arkadaşı Selim'in ölümünden sonra boşluğa düşen Turgut'un ise hayatında fazlaca önem verdiği konforun bu

ölüm olgusuyla karşılaştıktan sonra değerini kaybetmesiyle ve kendiyile olan sorgulayışlarıyla beraber iç çatışma yaşamasında payı büyüktür.

İki odak figürün de amaçlarının böyle bir düzene bulaşmadan, kendi dünyalarında var olmak olduğu söylenebilir. Yapıt boyunca onların iç hesaplaşmalar ve kendini temize çekme çabalarıyla özlerine dönme çabası içinde oldukları görülür. Bütün bunlardan yola çıkarak Tutunamayanlar'ın, kendi boşluğunda kaybolmuş insanların açmazları, hayatın anlaşılmazlığı, hayal kırıkları, sorgulamaları, aydın bunalımları nedeniyle tutunacak dalı kalmayanların, iç seslerini takip eden, boşluğa düşen insanların romanı olduğunu söyleyebiliriz.

9. KAYNAKÇA

1. Tutunamayanlar, Oğuz Atay, İletişim yayınları, 47. Baskı 2010, İstanbul.
2. Ben Buradayım... Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası, Yıldız Ecevit, İletişim Yayınları, 4. Baskı 2009, İstanbul
3. Oğuz Atay İçin Bir Sempozyum, Handan İnci-Elif Türker, İletişim Yayınları
4. Don Kişot, Miguel de Cervantes Saavedra, Yapı Kredi Yayınları, 4. Baskı Nisan 2007.
5. Suç ve Ceza, Feodor Dostoyevski, Alfa Yayınları, 1. Basım Ekim 2003
6. TDK sözlüğü, Ankara 2005, 10. Baskı
7. http://psikolojipsikiyatri.com/AT_ana_babanin_cocuk_kisilik_gelisimi_Ahmet_Turker.html